

Sprawozdanie z IV ogólnopolskiej konferencji naukowej pt. *Władza i polityka w czasach nowożytnych. Animatorzy sceny politycznej*, Łódź, 13–14 listopada 2025 r.

W dniach 13–14 listopada 2025 r. w gmachu Instytutu Historii Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ) odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa pt. *Władza i polityka w czasach nowożytnych. Animatorzy sceny politycznej*, zorganizowana przez Katedrę Historii Nowożytnej w kooperacji z Centrum Filozofii Przyrody UŁ. Było to już czwarte spotkanie z cyklu *Władza i polityka w czasach nowożytnych*, zrzeszające historyków zajmujących się badaniami nad dziejami powszechnymi i Polski XVI–XVIII stulecia. W konferencji wzięło udział 17 referentów z czołowych ośrodków akademickich w kraju (Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Wrocławski), licznie zgromadzeni studenci, doktoranci oraz pasjonaci historii zainteresowani zasygnalizowaną w tytule wydarzenia problematyką.

Konferencję otworzył prof. dr hab. Zbigniew Anusik, kierownik Katedry Historii Nowożytnej UŁ i zarazem przewodniczący Komitetu Organizacyjnego, witając serdecznie zebranych. Następnie głos zabrał dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ dr hab. prof. UŁ Marek Gensler, podkreślając wagę podejmowanej problematyki i życząc owocnych dyskusji. Po części oficjalnej

nastąpiły obrady, którym przewodniczyli prof. dr hab. Marian Chachaj (sesja przedpołudniowa) i dr hab. prof. UWM Andrzej Korytko (sesja popołudniowa). Jako pierwszy wystąpił prof. dr hab. Jacek Wijaczka (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), przedstawiając referat pt. *Achacy Cema (1485–1565), współautor prusko-polskiej polityki wobec Inflant w czasach panowania dwóch ostatnich Jagiellonów*. Stwierdził on, że działalność Cemy w Inflantach przebiegała dwutorowo. Z jednej strony działał tam jako poseł wysyłany przez Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta w celu załatwienia konkretnych spraw, z drugiej zaś reprezentował interesy księcia Albrechta – władcy Prus Książęcych. Nie zapominał jednak o interesach Prus Królewskich, które najbardziej leżały mu na sercu. Referent wysunął tezę, że poczynania Cemy w kwestii inflanckiej mogły stanowić element planu umacniania samodzielności Prus Królewskich i Prus Książęcych wobec Korony.

Doktor hab. prof. UWM Andrzej Korytko (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) w referacie pt. *Hetman Stanisław Koniecpolski – obserwator czy animator życia politycznego?* omówił pokrótce działalność tytułowego bohatera swojego wystąpienia na scenie politycznej w dobie panowania dwóch pierwszych Wazów. Zwrócił szczególną uwagę na kontakty hetmana z obu panującymi oraz jego wpływ na przebieg sejmów i sejmików. Zdaniem prelegenta Koniecpolski był zarówno obserwatorem, jak i animatorem życia politycznego w siedemnastowiecznej Rzeczypospolitej.

Z kolei dr hab. prof. UJK Jacek Pielas (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) przybliżył działalność publiczną wojewody krakowskiego Michała Zebrzydowskiego (1613–1667), wnuka Mikołaja, słynnego rokoszanina, przedstawiciela jednego z najznacniejszych rodów magnackich Małopolski. Zaprezentowana została aktywność Zebrzydowskiego na sejmiku województwa krakowskiego jako posła, marszałka, deputata na Trybunał Koronny i dowódcy oddziałów wojewódzkich, następnie jego działalność wojskowa w charakterze dowódcy wojsk królewskich i prywatnych (m.in. w czasie powstania Chmielnickiego, ruchu Aleksandra Kostki Napierskiego i potopu szwedzkiego). Na zakończenie została określona pozycja Zebrzydowskiego jako senatora w elicie politycznej doby panowania Jana Kazimierza, którego był wiernym stronnikiem.

Wystąpienie dr. hab. prof. UW R Roberta Kołodzieja (Uniwersytet Wrocławski) dotyczyło natomiast działalności jednego z waż-

niejszych współpracowników politycznych Jana III Sobieskiego, biskupa krakowskiego Jana Małachowskiego (1623–1699). Jako krakowski ordynariusz aktywnie angażował się on w życie polityczne województwa krakowskiego, biorąc udział w obradach miejscowego sejmiku w Proszowicach, na którym wspierał politykę monarchy. Prelegent zauważył, że Małachowski był aktywny przede wszystkim na sejmikach relacyjnych, odpowiedzialnych za szybkie wybieranie uchwalonych na sejmie podatków, co wobec trwającej wojny było dla króla rzeczą kluczową.

Po krótkiej przerwie kawowej głos zabrał prof. dr hab. Krzysztof Mikulski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prezentując referat na temat urzędników grodzkich na Mazowszu w XVII–XVIII w. Stwierdził on, że to właśnie urzędnicy grodzcy od końca XVII w. stali się najaktywniejszymi członkami elit lokalnych w związku z kryzysem sądownictwa ziemskiego z jednej strony i bardzo wyraźną rozbudową systemu plenipotencji sądowych (wyznaczania pełnomocników do reprezentowania stron przed sądami ziemskimi, grodzkimi i w trybunale) z drugiej.

1. Przemówienie dziekana Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ dr. hab. prof. UŁ Marka Genslera na otwarciu konferencji (za stołem prezydialnym przewodniczący Komitetu Organizacyjnego prof. dr hab. Zbigniew Anusik). Fot. Ronald Wójcik

2. Doktor hab. prof. UJK Jacek Pielas wygłaszający referat (z lewej przewodniczący sesji prof. dr hab. Marian Chachaj). Fot. Małgorzata Karkocha

3. Wystąpienie prof. dr. hab. Krzysztofa Mikulskiego (z prawej prof. dr hab. Jacek Wijaczka). Fot. Małgorzata Karkocha

Magister Maria Mucha (Szkola Doktorska Nauk Humanistycznych UŁ) skupiła się na analizie działalności Stanisława Antoniego Szczuki (zm. 1710) w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XVII stulecia. Na podstawie korespondencji przechowywanej m.in. w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (Archiwum Publiczne Potockich) badała ona wpływ Szczuki na sprawy wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej, jak również jego związki z najważniejszymi dygnitarzami koronnymi i litewskimi.

Bohaterem wystąpienia prof. dr. hab. Dariusza Rolnika (Uniwersytet Śląski w Katowicach) był biskup żmudzki Jan Dominik Łopaciński (1708–1778). Opierając się na jego korespondencji, dotychczas mało wykorzystywanej przez historyków, referent podjął próbę omówienia roli tego dostojnika kościelnego w początkach konfederacji barskiej. Bez wątpienia był on jedną z najbardziej wpływowych osób na terenie Księstwa Żmudzkiego. Jakkolwiek duchem wspierał konfederatów, to jednak starał się lokować w tej grupie polityków, którzy chcieli pokojowego zakończenia wewnętrznego konfliktu. Referent skonstatował, że Łopaciński był mądrym i wytrawnym politykiem, lecz nad wyraz ostrożnym, tak samo jak elity ówczesnej Żmudzi.

Kolejny mówca, prof. dr hab. Tadeusz Srogosz (Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie), zaznajomił zebranych ze sposobami pozyskiwania stronników do obozu regalistycznego w województwie kijowskim przez Józefa Gabriela Stempkowskiego. Analizie poddane zostały zarówno pola działalności, metody budowania poparcia dla polityki królewskiej, jak i argumentacja oraz zabiegi (polityczne, osobiste i nawet kulinarne) Stempkowskiego.

Sesję popołudniową otwarło wystąpienie dr hab. prof. UJK Anny Jabłońskiej (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) poświęcone życiu i działalności kardynała Andrzeja Batorego (1562?–1599). Z woli stryja, króla Stefana Batorego, kształcił się on w kolegium jezuickim w Pułtusku, wypełniał zadania dyplomatyczne w Rzymie i obrał drogę kariery kościelnej, zdobywając ważne urzędy i beneficja. Referentka podkreśliła, że Stefan był przede wszystkim bratankiem monarchy, otaczanym przez niego nieustanną opieką i troską. Jednak znalazł się również w gronie reformatorów Kościoła w epoce potrydenckiej. Był przy tym typowym człowiekiem renesansu – gruntownie wykształcony, odcytany, władający kilkoma językami, otaczający się humanistami i wystawnym dworem, który kochał życie we wszystkich jego przejawach.

Tematem referatu dr. hab. prof. UJ Jakuba Basisty (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) byli jezuici jako kreatorzy polityki europejskiej w świetle angielskiej propagandy z początku lat czterdziestych XVII w. Przedstawiono, jak jezuici byli ukazywani w drukach ulotnych i jaką sprawczość w polityce europejskiej im przypisywano.

Reprezentujący ten sam ośrodek naukowy dr hab. prof. UJ Adam Perlakowski, w referacie pt. *„Zanim został wielkim...” Maurycy Sasaki na początku kariery wodza i polityka 1700–1713*, zajął się dzieciństwem i wczesną młodością późniejszego marszałka Francji Maurycego hrabiego de Saxe, nieślubnego syna króla polskiego Augusta II i Aurory von Königsmarck. Badacz podkreślił silne więzi łączące młodego Maurycego z matką i jego dość niefrasobliwy stosunek do pieniędzy.

Doktor Piotr Robak (UŁ) przybliżył zebranym działalność publiczną Williama Penna w czasie tzw. spisku papieskiego i kryzysu ekskluzyjnego w Anglii (1671–1781). Postrzegany jako kryptokatolik, Penn podjął próbę obrony siebie i współwyznawców (kwakrów), przyłączając się do antydworskiej opozycji i podejmując walkę o tolerancję religijną. Nie odniósłszy sukcesu, wyłączył się z działalności politycznej. Za lojalność wobec tronu uzyskał jednak od Karola II przydział ziemi w Ameryce Północnej, czyli Pensylwanię, co pozwoliło mu urzeczywistnić wizję wolnej i tolerancyjnej społeczności.

Ostatni tego dnia prelegent, dr hab. prof. UŁ Witold Filipczak (UŁ), omówił działalność polityczną rodzin Kościałkowskich i Morykonich w powiecie wiłkomierskim po pierwszym rozbiórze Polski. Rody te, nawet jeśli czasami dochodziło między nimi do sporów, potrafiły współdziałać, gdy w grę wchodził istotny interes Rzeczypospolitej. Umiały też skutecznie wykorzystywać rozgrywki sejmikowe do zapewnienia sobie awansu, co było zjawiskiem charakterystycznym dla elit prowincjonalnych w Wielkim Księstwie Litewskim.

W drugim dniu konferencji (14 listopada) obrady toczyły się pod przewodnictwem prof. dr. hab. Tadeusza Srogosza. Jako pierwszy wystąpił dr hab. prof. UJK Szymon Kazusek (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), prezentując koncepcje uzdrowienia komunikacji, systemu celnego oraz handlu krajowego i zagranicznego Rzeczypospolitej za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. Przedstawione zostały postulaty szlachty lansowane na sejmikach prowincjonalnych w Koronie oraz projekty reform

zgłaszane przez parlamentarzystów. Omówiono również kierunki zmian podejmowanych przez Komisję Skarbu Koronnego.

Kolejny referat, wygłoszony przez prof. dr hab. Jolantę Daszyńską (UŁ), dotyczył satyry politycznej Benjamina Franklina pt. *An Edict by the King of Prussia*, opublikowanej w 1773 r. w jednej z londyńskich gazet. Była ona przestrożą dla rządu brytyjskiego i parlamentarzystów, a zarazem rozpaczliwym wołaniem o zmianę polityki kolonialnej w Ameryce Północnej. I choć wywarła ogromne wrażenie na współczesnych, nie wpłynęła na zmianę poczynań metropolii wobec jej kolonii, co niebawem doprowadziło do wybuchu wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych.

Doktor Katarzyna Stelmasiak (Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie) w referacie zatytułowanym *Między cnotą republikańską a pragmatyzmem władzy. Thomas Jefferson i John Adams wobec wyzwań młodej republiki* mówiła o tym, jak ideały amerykańskiej rewolucji zderzały się z realiami polityki, a wizje dwóch Ojców Założycieli różniły się bardziej niż mogło by się wydawać. Będący orędownikiem wolności i samorządności, Jefferson reprezentował idealistyczny wymiar republikanizmu, podczas gdy Adams – realistyczny i konserwatywny – dostrzegał konieczność istnienia silnych instytucji oraz autorytetu władzy wykonawczej. Jak zaznaczyła prelegentka, refleksja nad postawami obu polityków może stanowić punkt wyjścia do rozważań nad etycznym wymiarem władzy i jej ograniczeń w nowożytnej tradycji republikańskiej.

W zamykającym sesję wystąpieniu prof. dr hab. Zbigniew Anusik omówił poczynania szwedzkiego monarchy Gustawa III na arenie międzynarodowej w latach 1787–1792. Zwrócił uwagę na fakt, że żaden z licznych pomysłów króla nie doczekał się realizacji. Spoglądając na działania władcy Szwecji z perspektywy najważniejszych dworów europejskich, doszedł do przekonania, że mógł on być postrzegany jako partner niestabilny i nieprzewidywalny, którego ambicje zdecydowanie przewyższały jego realne możliwości, a więc ktoś, kto w pełni zasługiwał na miano *enfant terrible* europejskiej sceny politycznej.

Obradom towarzyszyła ożywiona dyskusja, a wydarzenie było na bieżąco relacjonowane w mediach społecznościowych. Przy okazji konferencji odbyła się promocja czasopisma „Przegląd Nauk Historycznych”, które w 2025 r. dostało się do prestiżowej bazy Web of Science i zostało włączone do Core Collection w ramach Emerging Sources Citation Index.

Niech ta, z konieczności skrócona relacja z odbytego sympozjum naukowego stanie się skuteczną zachętą do zapoznania się z materiałami pokonferencyjnymi, które wzorem ubiegłych lat zostaną opublikowane na łamach czasopisma „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” jako zeszyt tematyczny¹.

Organizatorom gratulujemy ze wszelkich miar udanego przedsięwzięcia i trzymamy kciuki za powodzenie kolejnych odsłon cyklicznej (odbywającej się co trzy lata) konferencji.

MAŁGORZATA KARKOCHA

UNIwersytet Łódzki / UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

<https://orcid.org/0000-0002-7747-949X>

NOTKA O AUTORCE

Dr hab. Małgorzata Karkocha, prof. UŁ – historyk i historyk sztuki, profesor uczelni w Katedrze Historii Nowożytności na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Sekretarz czasopism „Przegląd Nauk Historycznych” i „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica”. Członek Rady Naukowej ukraińskiego pisma „Konsensus”.

Zainteresowania naukowe: historia nowożytna powszechna XVI–XVIII w., dzieje kultury i sztuki XVI–XVIII w., Francja w dobie Wielkiej Rewolucji (1789–1799), prasa okresu stanisławowskiego, epigrafika, kampanologia.

malgorzata.karkocha@uni.lodz.pl

¹ „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 2025, z. 120 (*Władza i polityka w czasach nowożytnych. Animatorzy sceny politycznej*), red. Z. Anusik, M. Karkocha [w druku].